

Katalizátorok

Mottó helyett –

Ács Margit: *Kontárok ideje* (risprózár, 2011)

Ágh István: *Összegyűjtött versek II.* (2013), benne a 2000 után megjelent több verseskötete

Buda Ferenc: *Árapály* (versek, 2003), lásd a *Mi hija még* című könyvében is (2005)

Nagy Gáspár *összegyűjtött versei* (2007), benne *Ezredváltó sűrű évek* (2003), *Sárfelirat* (2006)

Szilágyi István: *Hollóidő* (regény, 2001)

Tornai József: *A semmi ellen* (versek, 2012)

NAGY GÁSPÁR megidézése nélkül a feladványt megoldani nem tudom. Csak az ő mágneses környezetéből többszörösen kitelik az új évezredből elmúlt időszak hat legszínvonalasabb könyve „az IHLET című lapnál” (N. G.). A sort az *Ezredváltó sűrű évek* vagy talán a posztumusz *Sárfelirat* indíthatná (egy kötetben I. Nagy Gáspár *összegyűjtött versei*, 2007), hiszen életművében az új évezredre eső időszak is pástortúz a magyar költészetben. Mégis hányszor elhanyagolták a hitét, egyenességét, lényeglátó közéletiségét vagy éppen derűs biztatásait kiemelők a költői értékeit, hogy mit ír „A költészet gyönyörű kezdeteiről”? Az anyanyelv teljes eszköztárát használó gördülékeny fantáziája áthatja az utolsó évek vers- és élethelyzeteit is. Nem veszít karakteréből a virtuóz *Utókor*-sorozat fordulataiban sem – innen a „sárfelirat” és a „mennyei üveg visszaváltó” – a meg-rázó érzelmi viharokban sem, mentve az alig a menthetőt, „Az álom szándékai felől...” megbizonyosodva. Igen, költőként se mulasztja el lerántani a leplet az ellenünk vétkezőkről (*A vak látnok monológja; A vak látnok folytatja monológját; Szigorúan titkos állambiztonsági barlangrajz*). Nem védekezni restség, lelkiismereti kérdés a megébredés, ám míg sokakat lehúz a közelharc, nála megemelkedik azzal a nem keresett, szelíd fölényvel, amivel a hitványságok megnevezése után az ebből következő feladatot is elvállalja (*Előkészület az imához*). Nem maszatol, a felelősség szétkenése belső fölépítményével ellenkezne (*Tanácsok – bizonyos koronás főknék*). Kortársai javához hasonlóan hirdetője a felelős szabadságeszménynek, az *Október végi tiszta lángok* továbbvivő és fölemelő szolidaritásával (a *Sárfelirat* kötetben). Pályája egészét jellemző *cselekvő* hitéből, nemzet- és kultúraszemléletéből nem is következhet más. Gáspár az őstermelő ajánlás-kertész, ha nem is írja ki mindig, szeretetkosara gyümölcseivel elhalmozza magyar és európai köreit. A szellemkapcsolati értéket magnetizáló példatár-gesztusa az időben is megárad – *Te Istenre bízta*d, címezi versét az álpogány József Attilának,

NAGY ANDRÁS (1953) grafikus, könyvtervező, a *Hitel* képszerkesztője.

akit szeretve megért, és úgy ismer, ahogy ő szerette volna. Lám, Nagy Gáspár nyitottsága meghaladja az ezzel hivalkodókat, ezért hiba őt leegyszerűsítve kanonizálni. Két csöndes műremekkel, az *Itt van az idő* és a *Ment Valaki a Hegyen át* (az archaikus népi imagyújtását közkinccsé tevő Erdélyi Zsuzsannát dicsérő) versével nyitja meg az új évezredet. Ráadás. Nem Gáspár ama ügyeletes zseni, akinek egyetlen sorát se idézik a verseivel időzők. A *Belátás* és a *Sziüntelen virrasztás* sorai mellé, vele ajánlom: „Isten hatalmas verse / a teremtett Világ” (*Isten költeménye*). Letisztult gondolat, hiába tollára nem vette, mértékkel, hatásvadászat nélkül emlegette Őt.

Nézőpontot váltva, egy szerző hat könyvét is fölhozhatnám, s ha márkafüggő volnék ÁGH ISTVÁN könyveit választanám az egyenlet megoldásához. A 2013-as kiadású *Ősszegyűjtött versek II.* kötete (onnan majd 300 oldal) tartalmazza a költőtől mindazokat a könyveket (*A képzelet emléke* után), amelyeknél számomra a fegyelmetség és könnyedség, a mély érzelmi poézis és a rezignált megfigyelések egyensúlya vagy inkább viszonya a legkifejezőbb a magyar költészetben. Nem vagyok olyan öntelt, hogy az utóbbi évek egyik kötetét a többinél többre tarthatom, s csak arról beszéljek, ezért inkább verstámpontjaimra hagyatkozom – *Semmi sem úgy; Időtlen mályva; Ketten a hídon; Végül a rétisas; Nagy téli délután van; A Teremtés; A kommunisták különleges ártalmáról; Alvó máglya; Az utolsó változat; Ezredvegi recept az író fölépítéséhez; Politikafüggesben; Ameddig hozzád eljutottam.* Azaz mindegyikből több örökbecsű versemlékem él és hat, legyen az belső monológ, közéleti hangulat vagy más, vallomás. Ágh István alkotó személete egész életművében egységes, a *Gyümölcsös* formajátéktól a mesék, esszék, szociográfia, regény műfajában, a magyar nyelv minden árnyalatában, amit igényességében megengedett magának. Márkus Béla legyen a talpán, aki az egészet avatottan kibontja – amint ezt meg is tette a közelmúltban *Ágh István* monográfiájában. Keressék!

Ha „költészet nélkül félszárnyú madár lenne az emberiség”, BUDA FERENC versei nélkül szegényebb volna a nemzet. Verseit csuda jó mondani, hallgatni és ráhangolódni, figyelni tanításaira, vele lelkesedni, eszmélni. Ezért *Árapály* című könyvét is megnevezem (2005, l. a *Mi híja még* című verseskötetében is, 2006). A költőnél az el nem avuló, eredeti ősiség és az érvényes mai nyelv természetes összeépülése (a tőle ismert baskír közmondással szólva) a *kimondott szó – kilőtt nyíl* tapasztalatával szervesül „modern” verssé. Költészete ezért kivételesen tömör és hatékony, belső erővonalaiiban a visszacsapó újra emlékeztet, mert költői módszere megsokszorozza gondolatai lendületét nyugalmi állapotban is (ezt a képet már a több évtizeddel ezelőtti, *Hatalmam: nyugalom* könyve előhívta bennem). Fölfokozta energiáját frissen, a költő előadásában hallva a *Malom*. A kiemelt könyvet elsősorban ezért a versért ajánlom a legyek közé, de tehetném a többi műremek megnevezésével: *Üzenettörles; Össztánc* vagy elmés csattanóiért, vegyük csak ezt a csavarintást: „farkas farkasnak embere” a *Farkasok* című dalából. Élmeny. Kölkeknek és bölcsenek egyaránt fogható nyelvi ötletessége, tartalmassága nálam lefözi a formalista bűvészeket a népszerű játékműfajokban

is (anagramma, haiku). Weörest parafrázálva, úgy írta ezt a könyvét Buda, hogy *nekem is jólesett*.

TORNAI JÓZSEF könyveit nézve csak elbukhatok, a bőség úgy fölkavar. Biztosítékom, *A semmi ellen* (2012) mégis az a kötet, amiért vállalom. Létezésimnusz és antinihil. Odáig fajul a problémám, mintha az volna a kérdés, milyen könyveket vinnék egy lakatlan szigetre. Tornai már a könyveinek átnézése előtt *hatványon* van bennem, mert szabadgondolkodásával, a műveltségének a törzsi mítoszoktól a világ írástudóinak legjobbjával egybevethető költői és filozófiai tapasztalataiból új, egyedi minőséget teremt, a műfordításait is idekapcsolva. A bartóki szintézis nála kifejezetten természetes. Gyűjteményes köteteinek újabbjai a XXI. századi verseit tartalmazzák (*Csillagapám, csillaganyám III., IV.* 2011-ig), ám azóta négy verseskönyve is megjelent. A feladvány kérdéses időszakában írta például *J'accuse* című versét, ami „csak” olvasva is valami túlfeszültséget teremt. Az áramkört nem zárhatom be azzal, hogy milyen hatással volt rám a Nagy Gáspárt búcsúztató esten, ahol fölolvasta a *Dicsérjenek téged mindenek!* című versét, orációját. Azóta se hallottam olyan elsöprő, s egyúttal intellektuális zuhatagot.

Nyitva hagyom a kört, mert nem szégyellem, hogy befolyásolnak a jól mondott versek, pl. *A Parlamentre néz lakásom* Falusi Mártontól, természetesen a költő szinte szenvtelenül tárgyilagos hanghordozásában (1. *Albérleti fordulónap* kötetében, 2013). Szerteágazó képleteinek és szerkezeteinek megjelenítése egyszerre szokatlan és vonzó. Erre tipikus példa egy köteten kívüli remeklés a *Vadászat* (2015). Nem hagyhatom szó nélkül, hogy a bőség zavarától *Szomorún és boldogan* (Kiss Benedek kötete, 2007), Dobozi Eszter: *Másolhatatlan* (2005, 1. még az *Ahogy ő néz* összeállításban, 2015) és László Noémi: *Papírhajó* (2009) továbbá *Föld* (2013) könyve nélkül nem tudom elképzelni ezt a versközösséget.

A magyar termés hatkönyves mérlegeléséhez túl hosszú az ezredforduló óta eltelt idő. Kifejezőbb lenne ötévnyi írásra szorítkozni. Több helyen módosulna így a válogatásom. Aranyfedezetnek Ágh István *Válasz hazulról* kötetét (2015) és a már említett Tornai-kiadást választanám, vitaminnak Falusi Márton fenti verseskönyvét és Nagy Gábor *Kijátszott holnapját* szedném (versek, 2015, benne *Angyalaid mind repülni tudnak*, 2011 és *Héthatár*, 2012). A prózát a kétségkívül szépírói telitalálat, a *Sánta Kata* (2011) képviselné Dobozi Esztertől Oravecz Imre *Kaliforniai fűrj* regénye mellett (2012, felidézvén konkrét előzményét is). Talán a magyar nyelv karaktere okozza, hogy a verseskötetek felé billen a mérleg, holott mintha több prózát olvasnék. Vagy akkor is költőt, amikor prózát?

A könyvespolc-bogarászás közben Lázár Ervin *Csillagmajor* című novelláskötete becsapott, olyan eleven még. Így jártam Márton László kitűnő drámatrilógiájával, a *Nagyratör*övel. Segített a tévesztésben, hogy már a kétezres években vitték színpadra egynémely részét. Újratervezés, több opuson töprengve, az egyik ráadásul éppen versbeszéd. Tóth Erzsébet *Kőrözsa* című kísérletére gondolok (2013), ami pódiumot érdemelt. Az elképzelés szuper. Noha az elmélyült ráolvasástól sem tudhatok nővé és kővé válni, azt megállapítom, hogy a lélek-

tani dimenzió kifejező, itt belül utólag átkottázza a *Rossz környék* kötet verseit is. De mi van a színdarabokkal? A színmű az, amit játszani kell, ha a „vers az, amit mondani”. Két teljesen eltérő, kísérletekben edzett médium a példám, Kocsis István: *A Tér* című monodráma Bolyai Jánosról (2003), illetve Pintér Béla *A Sehova kapuja* darabja a *Drámák* könyvéből (2013). Pintér az új évezred elején a független színjátszás elevenébe csapott „élcnel maradandóbb” sziporkázó szektaleplezése a többi munkáját elhomályosítja. A könyvek mellékhatását az előadások erősen befolyásolják. Mintha a küszöbközeli, közönséges groteszk és abszurd dominálna (kivétel Dallos Szilvia: *Utószinkron* című prima szatirikus darabja, 2007). Ne verjük át egymást, a XX. század utolsó negyedének nagy drámáihoz illene mérni a maiakat, Sütő, Páskándi, Csurka műveihez.

A letehetetlen könyvek közül egy különösen szíven ütött, Dobozi Eszter *Túl a rákbarakkon – Angelika naplójából* című antropológiai érzékenységű, lelkierő-próbája (2008). Mennyivel különb, mint az ebből is celebelők produkciói! Könyvkeresésre indított Csiki László *Ajakír* című, 2008-ban posztumusz megjelent regénye (a Ceausescu-diktatúra agóniája ürügyén), s eközben jött szembe Száraz Miklós György *Lovak a ködben* regénye (2001). Hol jártam eddig, hogy erre nem figyeltem eléggé? Más félbehagyottakra és tervbe vettekre már reménytelenül nézek, dolgozni is kell valamikor. Viszont az időhiány ellenére újraolvasnám SZILÁGYI ISTVÁN *Hollóidő* című regényét (2001).

Úgy fest, Szilágyi István műve az új évezredben máig megjelent legértékesebb magyar próza. Talán nem a legsikeresebb, mert írásművészetének befogadása bizonyos építkezést igényel. Ekkor jönnek elő azok az ízek, amit ha nagy bor volna, tán csak a sznobságtól elcsöppenő sommelier-k fogalmazhatnának meg úgy-ahogy. Megkísérlem mellőzni a méltatások és elemzések seregét, nem megy. Észrevételeimet, fordulataimat mind elejtették a szakavatott vadászok (másfél évtized volt rá), ezért ugyan nem fogok más regényt kiemelni. Szilágyi írását aposztrofálták már lelki krónikának, modern, sőt posztmodern fikciónak... A *Hollóidő* nyilvánvaló és elsődleges olvasmányértéke mellé azt tennem le, amitől egyszerre plasztikus és festői, ugyanakkor precíz, összetett a korjellem és helyzetanatómiai ábrázolásmódja, -antropológiája, amit több művében is tapasztalhattunk: olyat is tud, amit a tényírók csak szeretnének. Szilágyi mesterialan kezeli a mögöttes folyamatokat, ahol az anyag valóságközelivé restaurálása, sminkelése, a jellemek és helyzetek túlrázolása, túlszínezése elintézné a művészetet. Így bontakoznak ki inkább a metaeljárások, amelyek százszor alkalmasabbak a korok közötti átjárásra, gondolatátvitelre, problémaszemléletre. Ettől igazibb mint a valódi. Így olvastam korábbi nagy regényét is (*Kő hull apadó kútba*). Eszközei más írásaiban se fakultak.

Polcaimat szemlézem, itt nem bájolok a lektúr, a pavlovi reflexek operettje, nem kínoz a hangutánzóvá alacsonyodott naturalizmus. A fontos könyvek közül időnként leveszem és beleolvasok a *Kontárok ideje* című ÁCS MARGIT kispróza-kötetbe (2011). Az írás igényessége mellett miért is hozom fel? Olyan történelmi-társadalmi problémakört ír ki magából a szerző, amiről cinkosan bremzel a ki-

tartott jelen, s amely távolodása ellenére – a legújabb nemzedék a folyvást teperő, kiüresedett felmenőitől erről mit se hallva már azt se tudja, eszik-e vagy isszák a rendszerváltoztatást – elintézetlenül bűzlik, nyakunkon csimpaszkodik. Egy ideig persze úgy tűnt, hogy ehhez a kérdéshez is fölöttébb értünk, akárcsak a beteg magyar focihoz.

Kézenfekvő volna itt a szociografikus énje mögül kilépő szépíróval sorra leleplezni a kertitörpék dilettáns országglását, helyzetekre, sorsokra is lebontva részletezni a kontárságok válfajait, a politikusit és az apolitikusit, a „mozgalmi heroina” életét, az érzelmi csődöket, és kibontani, hogy a szerzőt mi tartja a tényfeltáró pamfleten innen a szépirodalomban, ahonnan annyian áttévedtek amoda, eldobva intellektusukat. Pont azért szeretem ezt a könyvet, mert az írója kitaratóan végrehajtja tervét, és a *tényleg!* fölismerésig transzformálja valóságleteit. S nyomban föltornyosulnak az ismerős megfigyelések, esetek, katalizál ez a realizmus. Mindössze hét novellából és egy kisregényből áll a *Kontárok ideje* próza-fűzér. Esszénovellák és lélektani novellák, különféle megmunkálással a célnak megfelelően szabva a műfajokat és alfajokat, az egyiknél alcímként is megnevezve: *Patchwork*.

Nem csodálnám, vagyis jó lenne, ha Ács Margit rátenne még pár lapáttal. A jelenre is ráfér az eligazítás, mert az új pofára esésekről lerí a semmiből se tanulás. Keresem az erre mutató vagy ezt előrejelző írásokat. Egyelőre a költészetben kifejezőbb. (A versek-prózák mérkőzés állása tartósan 4:2. Kár, hogy csak hat gólig játszunk.)

Olvasóim között nem számítok holmi sikermanipulátorra és receptlovagra, aki nem is értené, hogy az igazán kellemetlen kérdések boncolói miért vannak még mindig előtte esztétikai délibábként, mikor az extrém törtetés jobban fizet a hivatástudatnál, holott a könyvesboltok kirakatait talmi habveréssel dekorálják, és szirénhangokat kavar a kiberszél. Polcom, polcom mondd meg nékem, kiválogathatók-e a könyvgerinc-erdőből az új évezred legjobbjai? Forгатom a halmazokat ... Szöllősi Zoltán • Prágai Tamás • Ferenczes István • Szentmártoni János • Iancu Laura • Csoóri Sándor • Oláh János • Marsall László • Kányádi Sándor • Léka Géza • Döbrentei Kornél • Bodor Ádám • Vathy Zsuzsa • Csenger Levente • Lászlóffyák • Vári Fábrián László • Berta Zsolt • Dobai Péter • Ferdinandy György • Csukás István... forгатom, de akárhonnán nézem, alig egyeznek a véleményesülő toplistákkal. Hagyjuk meg az álrandom-ingoványt az üzletszerűvé optimalizált anyuknak és beajulásoknak, ha a csillagokból is olvashatunk!